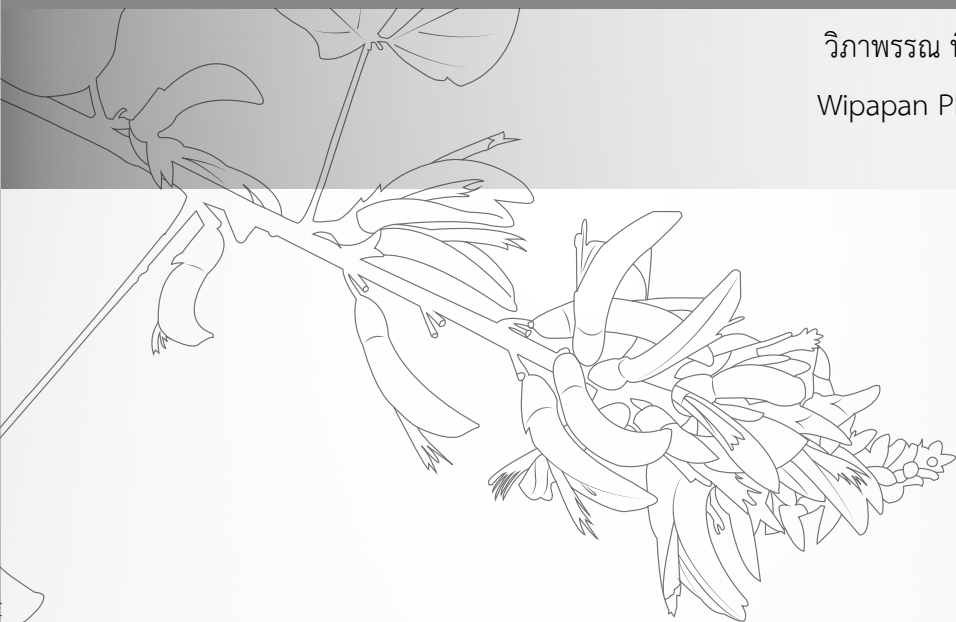

แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนา
ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียน
ในศตวรรษที่ 21
Guidelines for Learning Management in Social
Studies in the Development of Critical Thinking
Skills for the 21st Century Learners

วิภาพรรณ พินลา¹

Wipapan Phinla¹

¹ อ., สาขาการสอนศิลปศาสตร์ (การสอนสังคมศึกษา) คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000

¹ Lecturer Teaching Liberal Art Program (Teaching Social Studies) Faculty of Education Thaksin University Songkhla 90000

บทคัดย่อ

แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจักษณ์ญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนและการพัฒนาการศึกษา ซึ่งถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาประเทศ อันเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นผู้มีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีต่อการทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข โดยจัดแนวทางดังนี้ 1. ฝึกกระบวนการสร้างองค์ความรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิดรวบยอด 2. ฝึกกระบวนการปฏิบัติ เพื่อพัฒนาทักษะการสังเกต การคิดเปรียบเทียบ การจำแนก และการให้เหตุผล และ 3. ฝึกกระบวนการสร้างค่านิยมเพื่อพัฒนาทักษะการประยุกต์ใช้ เนื่องจากสภาวะการณ์ในสังคมปัจจุบัน โลกกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจและเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้วิถีชีวิตของคนมีความแตกต่างกันมากขึ้นก่อให้เกิดเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ดังนั้น จึงจำเป็นต้องเร่งพัฒนาผู้เรียนและครูผู้สอนให้สามารถปรับตัวเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง โดยต้องจัดการศึกษาให้ทันกับสถานการณ์โลกที่เต็มไปด้วยความรู้และข้อมูลที่เพิ่มขึ้น รวมทั้งต้องวางแผนการผลิตและพัฒนากำลังคนของประเทศให้ก้าวทันต่อกระแสสังคมในทุกมิติในปัจจุบัน และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา การคิดอย่างมีวิจักษณ์ญาณ ผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

Abstract

Guidelines for learning management in social studies serve as a tool in the development of critical thinking skills among 21st century learners. The guidelines play a key role in the development of learners and educational development, which is regarded as essential for the country development. It is a cornerstone in the development of human resources to be equipped with the knowledge, skills and attitude toward working and living happily with others. The following are the management guidelines: 1. Training on the process to generate knowledge for concept development; 2. Training on the process of practices to develop skills in observation, comparative thinking, classification and reasoning skills, and 3. Training on the process value creation to develop applications to situations in today's society. Today's society worldwide is exposed to the fast-pace changes in the social, cultural, political, economic and technological dimensions. This results in diverse ways of life of the people ultimately leading to a multicultural society. Therefore, it is essential to accelerate the development of learners and teachers to be able to adapt themselves and cope up with the fast changing world. There is a need for the learning management so that learners are prepared with new and ever-increasing knowledge and information. Manpower development is required so that people are able to catch up with current social trends in all dimensions and with the future's changing trends, with quality and sustainability performance.

Keywords: Learning Management Social Studies, Critical Thinking, 21st Century Learners

บทนำ

การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง การปลูกจิตสำนึก ให้รู้จักคุณค่าของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนพัฒนา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้อย่างต่อเนื่อง และเมื่อปัจจุบันโลกเข้าสู่ยุคศตวรรษที่ 21 และการเปิดประชาคมอาเซียนในปี 2558 จึงส่งผลให้เป็นสังคมแห่งยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการ การเปลี่ยนแปลงรวดเร็วและรุนแรงเพิ่มมากขึ้น การจัดการศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญ ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เท่าทันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทั้งตัวผู้เรียน และครูผู้สอน เพื่อส่งเสริมและพัฒนาคนให้มีคุณภาพ โดยเน้นคุณธรรมนำความรู้มีความพร้อม ทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา คุณธรรม จริยธรรมและอารมณ์ สามารถแก้ไขปัญหา มีทักษะ ในการคิด มีความมั่นคงในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เพราะ ทักษะการคิด เป็นรากฐานสำคัญของการตัดสินใจในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนิน ชีวิตของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณท่ามกลางข้อมูล ข่าวสารที่มีมากมายในปัจจุบัน มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการกลั่นกรองข้อมูลที่ว่านั้น และใช้เป็นเครื่องมือในการคิดพิจารณาไตร่ตรองเกี่ยวกับข้อมูลหรือสถานการณ์ที่เป็นปัญหา อย่างรอบคอบ อันนำไปสู่การสรุปอย่างสมเหตุสมผลต่อไป

การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา

การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาซึ่งเป็นรายวิชาหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ในการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้การดำรงชีวิตอยู่ในสังคม และการ อยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุข ตลอดจนสามารถนำเอาความรู้ความเข้าใจนั้นไป ปรับใช้ให้เข้ากับสภาพสังคมที่แปรเปลี่ยนได้อย่างเหมาะสม สมดุล และยั่งยืน จุดมุ่งหมาย สำคัญของรายวิชาสังคมศึกษาโดยส่วนใหญ่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้มีทักษะต่าง ๆ เช่น ทักษะ ทางสังคม ทักษะการคิด ทักษะการตัดสินใจ และทักษะการแก้ปัญหาที่ใช้ในการดำเนินชีวิต ของผู้เรียนให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมในการสร้างพลเมืองดีของประเทศ อันเป็นรากฐานของพลโลกต่อไป ดังนั้น การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา หรือสาระ การเรียนรู้สังคมสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงต้องใช้วิธีการเรียนรู้ที่จะช่วย สร้างเสริมเติมเต็มประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้ใช้สติปัญญา ความรู้ความคิด ความสามารถ ทักษะ ค่านิยมและเจตคติที่ดี ตลอดจนต้องจัดให้เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมจัดการเรียนรู้ของตนเอง พัฒนาและขยายความคิดของตนเอง จากความรู้ที่ได้เรียน โดยมีกระบวนการ ดังนี้

1. การพัฒนาทักษะทางปัญญา เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีทักษะด้านความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระของวิชา อันประกอบด้วยเครื่องมือช่วยคิด กระบวนการคิด ทักษะการคิด เช่น การคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ คิดแก้ปัญหา และคิดสร้างสรรค์ ตลอดจนความรู้ที่ได้จากการบูรณาการที่เชื่อมโยงเป็นสาระเรื่องราวต่าง ๆ จากสภาพแวดล้อมรอบตัว เป็นต้น

2. การพัฒนาทักษะทางสังคม เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีทักษะที่เน้นการฝึกปฏิบัติจริง เพื่อสร้างผู้เรียนให้มีทักษะชีวิตพื้นฐาน เช่น ทักษะการรู้จักตนเอง ทักษะการคิด การตัดสินใจและการแก้ปัญหา ทักษะการแสวงหาข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ทักษะการปรับตัว ทักษะการสื่อสารและสร้างสัมพันธ์ภาพ ทักษะการวางแผน และการจัดการ ตลอดจนทักษะการทำงานเป็นทีม เป็นต้น

3. การพัฒนาเจตพิสัยและคุณลักษณะ เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีทักษะการพัฒนาค่านิยมและเจตคติที่ดีในการประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของสังคมนั้น เช่น ความขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ อดทน โดยยึดหลักธรรมะมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของผู้เรียน เป็นต้น

ดังนั้น การพัฒนาทักษะผู้เรียนทั้ง 3 ด้านได้นั้น จำเป็นต้องมีการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกันแต่ละด้าน ดังนี้

1. การพัฒนาทักษะทางปัญญา ผู้เรียนต้องสามารถเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ในบริบททั้งในและนอกห้องเรียน เรียนรู้เรื่องใกล้ตัวไปสู่เรื่องไกลตัว ผู้เรียนต้องศึกษามาก่อนว่ามีแหล่งข้อมูลใดในห้องเรียนที่มีความสำคัญ ผู้เรียนสามารถรวบรวมข้อมูล และทำความเข้าใจข้อมูลได้ด้วยวิธีใด เช่น จากการสังเกต สัมภาษณ์ ฟังจากวิทยากร การฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง การจดบันทึก การอ่านจากเอกสาร ตำรา เป็นต้น ต่อมาในการจัดข้อมูลให้เป็นระเบียบ โดยผู้เรียนสามารถเขียนเป็นเค้าโครงร่างที่มีหัวข้อประเด็นสำคัญ ๆ เช่น รูปภาพประกอบ การเรียงลำดับข้อมูล ซึ่งใช้เป็นแนวทางในการเสนอและอภิปรายเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูล หลังจากนั้นจึงนำมาเขียนเป็นรายงาน และนำมาใช้เป็นฐานของข้อมูลในการวิเคราะห์และการพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างชัดเจนต่อไป

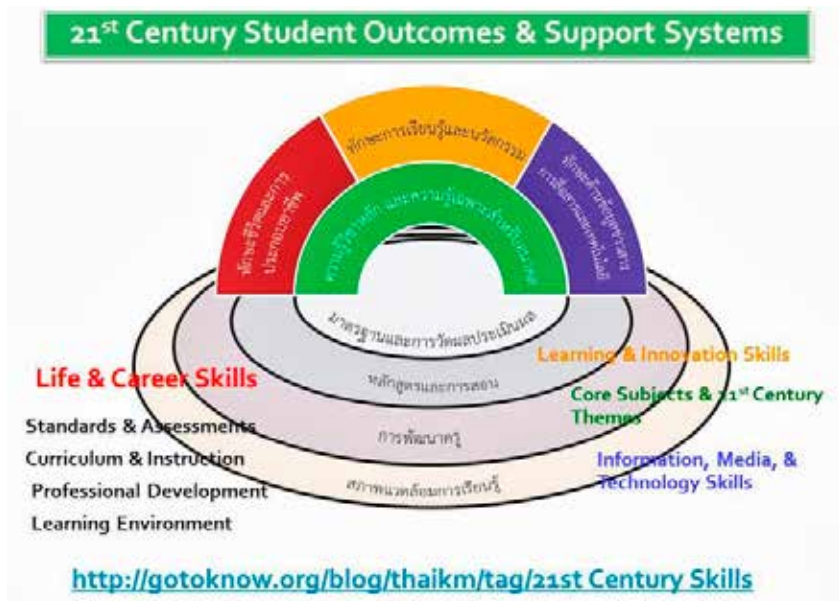
2. การพัฒนาทักษะทางสังคม ผู้เรียนสามารถนำทักษะในการทำงานมาใช้เป็นแนวทาง ให้งานประสบผลสำเร็จจากการร่วมกันแสดงความคิดเห็น การอภิปราย และการสรุปเพื่อใช้ในการตัดสินใจอย่างสมเหตุสมผล ซึ่งทักษะดังกล่าวใช้กระบวนการทักษะทางสังคม เช่น การทำงานร่วมกันในกลุ่มย่อย และกลุ่มใหญ่ทั้งหมด การประสานงานกับบุคคลภายนอก การเดินทาง และใช้ชีวิตร่วมกันระหว่างการออกไปศึกษาจากแหล่งความรู้ในพื้นที่เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายและนำมาใช้ในการแก้ปัญหาและอุปสรรคร่วมกัน

3. การพัฒนาเจตพิสัยและคุณลักษณะ ผู้เรียนสามารถนำความรู้ ทักษะจากการปฏิบัติที่ได้มาใช้ในการส่งเสริมค่านิยมและเจตคติในการรับข้อมูลด้านต่าง ๆ ในพื้นที่ด้วยตนเอง จนเกิดความรู้และความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ตลอดจนรู้ลึกถึงคุณค่าความสำคัญ และเห็นศักยภาพของท้องถิ่น เกิดความภูมิใจ รักหวงแหนและผูกพันท้องถิ่นของตน ตลอดจนเกิดแนวคิดที่จะพัฒนาท้องถิ่นที่ตนอยู่อาศัยและประเทศสืบไป

จากการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาข้างต้น ผู้จัดจึงต้องคำนึงถึงองค์ประกอบทั้งความรู้ ทักษะ และเจตคติเพื่อใช้ในการปลูกฝังและส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดหรือวิธีการคิด ดังนั้น การจัดการเรียนรู้ต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายอันเป็นพื้นฐานของการเสริมสร้างความรู้ ความคิด ประสบการณ์ และปลูกฝังเจตคติที่ดีในสังคมอย่างมีคุณภาพสืบไป

ทักษะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ตามรูปกรอบความคิดเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยภาคี เพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 สามารถแจกแจงออกได้เป็น 3Rs + 8Cs ทั้งนี้ วิจารย์ พานิช (2555) ได้เพิ่มอีก 2Ls เข้าไปอีกด้วย คือ ทักษะการเรียนรู้ (Learning) และภาวะผู้นำ (Leadership) เป็น 3Rs + 8Cs + 2Ls ดังนี้ 1. 3Rs คือ 1) Reading 2) Riting และ 3) Rithmetics + 21st Century Themes 2. 8Cs คือ 1) Critical Thinking & Problem Solving (ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณและทักษะในการแก้ปัญหา) 2) Creativity & Innovation (ทักษะด้านการสร้างสรรค์ และนวัตกรรม) 3) Collaboration, Teamwork & Leadership (ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ) 4) Cross-cultural Understanding (ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์) 5) Communication, Information & Media Literacy (2-3 ภาษา) (ทักษะด้านการสื่อสารสนเทศ และรู้เท่าทันสื่อ) 6) Computing & Media Literacy (ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร) 7) Career & Learning Self-reliance (ทักษะอาชีพ และทักษะการเรียนรู้) และ 8) Change (ทักษะการเปลี่ยนแปลง) 3. 2Ls คือ 1) Learning Skill (ทักษะการเรียนรู้) และ 2) Leadership (ภาวะผู้นำ) ดังภาพที่แสดงดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (21st Century Learning Framework)
(<http://www.qlf.or.th/>)

วิจารณ์ พานิช [1] ได้กล่าวถึงทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ว่าสาระวิชา มีความสำคัญในการนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดและยุทธศาสตร์ในการจัดการเรียนรู้ เนื้อหาเชิงสหวิทยาการ (Interdisciplinary) ในรายวิชาแกนหลัก และสอดแทรกทักษะ แห่งศตวรรษที่ 21 เข้าไปในทุกวิชาแกนหลัก ดังนี้

1. ทักษะด้านการเรียนรู้และนวัตกรรม จะเป็นตัวกำหนดความพร้อมของผู้เรียน เข้าสู่โลกการทำงานที่มีความซับซ้อนมากขึ้นในปัจจุบัน ได้แก่ ความริเริ่มสร้างสรรค์และ นวัตกรรม การคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา และการสื่อสารและการร่วมมือ
2. ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี เนื่องด้วยในปัจจุบันมีการเผยแพร่ ข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อและเทคโนโลยีมากมาย ผู้เรียนจึงต้องมีความสามารถในการ แสดงทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและปฏิบัติงานได้หลากหลาย โดยอาศัยความรู้ ในหลายด้าน ได้แก่ ความรู้ด้านสารสนเทศ ความรู้เกี่ยวกับสื่อและความรู้ด้านเทคโนโลยี
3. ทักษะด้านชีวิตและอาชีพ ในการดำรงชีวิตและทำงานในยุคปัจจุบันให้ ประสบความสำเร็จ ผู้เรียนต้องพัฒนาทักษะชีวิตที่สำคัญ ได้แก่ ความยืดหยุ่นและการปรับตัว การริเริ่มสร้างสรรค์และเป็นตัวของตัวเอง ทักษะสังคมและสังคมข้ามวัฒนธรรม การเป็นผู้สร้าง หรือผู้ผลิต (Productivity) และความรับผิดชอบเชื่อถือได้ (Accountability) และภาวะผู้นำ และความรับผิดชอบ (Responsibility)

จากรายงานการเรียนรู้ชุมชนทรัพยากรในต้น ที่กรมการศึกษานานาชาติว่าด้วยการศึกษา ในศตวรรษที่ 21 เสนอต่อ UNESCO ยูเนสโก [2] กำหนดเป้าหมายความสำเร็จในการ จัดการศึกษาในระดับสากลว่า ภายใน ค.ศ. 2023 (พ.ศ. 2566) ประชากรโลกต้องเป็น ผู้ที่รู้จักการเรียนรู้ตลอดชีวิต (คณะกรรมการศึกษานานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21 [3] เพื่อการอยู่รอดในสังคมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว [4] การจัดกระบวนการ จัดการเรียนรู้ควรมุ่งเน้นการสร้างประสบการณ์ใหม่ ๆ ทั้งในและนอกห้องเรียนที่หลากหลาย ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551 [5] ที่ว่าการ จัดกระบวนการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนสามารถทำกิจกรรมที่อาศัยกระบวนการ (Process) ของสมอง เช่น ฟัง อ่าน พูด เขียน โยงความสัมพันธ์ เปรียบเทียบ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ดังกล่าว ผลการเรียนรู้อาจอยู่ในรูปของความเข้าใจ การคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ และการประเมินผล ฯลฯ การดำเนินการของผู้สอนอาจอยู่ในรูปการบรรยาย อธิบาย สาธิต ให้ทำปฏิบัติการ หรือ ศึกษาค้นคว้าจากสื่อต่าง ๆ ที่หลากหลาย จึงสามารถทำให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาเสาหลักแห่งการเรียนรู้ที่เป็นรากฐานของการจัดการศึกษาเพื่อการ เรียนรู้ตลอดชีวิต ได้แก่ 1.การเรียนรู้เพื่อรู้ (Learning to know) หมายถึง การเรียนที่ส่งเสริม ให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการแสวงหาความรู้ สามารถศึกษา ค้นคว้า เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้ ความรู้ใหม่ ๆ ที่เป็นการต่อยอดความรู้เดิม 2. การเรียนรู้เพื่อการปฏิบัติได้จริง (Learning to do) หมายถึง การจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้มีโอกาส ฝึกหัดและลงมือปฏิบัติด้วย ตนเอง ทำให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ได้ทำงานร่วมกับผู้อื่น เกิดการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ระหว่างกัน สามารถสร้างสรรค์ชิ้นงานที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมส่วนรวม และใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาและสามารถเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลาย 3. การเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกัน (Learning to live together) หมายถึง การจัดการเรียน รู้ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมโครงงาน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน และกัน เกิดความรู้ความเข้าใจในความรู้สึกรู้สึกของผู้อื่นทั้งในแง่ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และค่านิยมทางจิตใจ รวมทั้งรู้จักบทบาทหน้าที่ และสิทธิของตนเองในการ ทำงานกลุ่ม ตามระบอบประชาธิปไตย สามารถแสวงหาความเป็นผู้นำและผู้ตามที ดีได้อย่างเหมาะสมตามบริบทและตามสถานการณ์ 4. การเรียนรู้เพื่อชีวิต (Learning to be) หมายถึง การเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้เกิดอิสระ ทางด้านความคิด มีความรับผิดชอบในบทบาท หน้าที่ของตนเอง มีความสามารถในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาในระหว่างการเรียนรู้และการ สร้างงาน ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เต็มตามศักยภาพ และได้รับการพัฒนาความแตกต่างกัน เป็นรายบุคคล การเรียนเพื่อชีวิตจึงเป็นการฝึกผู้เรียนให้รู้จักการมองคุณค่าในตัวเอง และมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองสู่ความสำเร็จ [4]

ดังนั้น ในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวจึงต้องมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีศักยภาพ
แห่งการเรียนรู้เป็นสำคัญ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นเยาวชนแห่งการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง
เป็นหลักในยุคศตวรรษที่ 21 โดยครูผู้สอนเป็นเพียงผู้สนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้
กล่าวคือทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบการจัดการเรียนรู้โดยมุ่งหวังในการพัฒนา
ผู้เรียนเป็นหลัก และพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนมีศักยภาพและมีทักษะ
ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตและการพัฒนาตนเองในระดับที่สูงขึ้นต่อไปในอนาคต

ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

จากการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552-2561) ตามนโยบายการ
ศึกษาได้ระบุสิ่งที่ผู้เรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ควรมีคือทักษะการคิดขั้นพื้นฐาน
เมื่อผู้เรียนได้ศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ควรได้รับการสนับสนุนให้เกิดการมีทักษะ
การคิดขั้นสูง แล้วการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีความเหมาะสมและ
สามารถพัฒนาทักษะการคิดได้อย่างมีศักยภาพ ซึ่งครูมีบทบาทสำคัญยิ่งในการพัฒนา
ศักยภาพของผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ตามความสามารถของผู้เรียน ความพยายามของผู้เรียน
และความใส่ใจในการจัดการเรียนรู้ รวมทั้งการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ [6]
ดังนั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูผู้สอนต้องหาวิธีการจัดการเรียนรู้ให้มีความเหมาะสม
และสนับสนุนให้เกิดทักษะการคิดขั้นสูงอย่างมีทิศทาง ตลอดจนสอดคล้องกับวัฒนธรรม
และสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นที่ผู้เรียนอาศัยอยู่ เพื่อให้เกิดความสมดุลของรูปแบบทางการคิด
โดยต้องประกอบไปด้วยการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายรูปแบบ มากกว่าการใช้เพียงรูปแบบ
เดียวในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งการจัดการเรียนรู้ที่เกิดความสมดุลทางความคิด โดยไม่ต้อง
นำผู้เรียนมาเป็นเครื่องมือในการทดลองอีกต่อไป [7] ซึ่งครูผู้สอนจำเป็นต้องเลือกใช้ให้
สอดคล้องกับสิ่งที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความคิดที่ต้องการในเชิงทฤษฎีนำไปสู่
การเปลี่ยนแปลง หรือการพัฒนาไปตามกระแสรู้แนวคิดหลักการแบบสมัยใหม่
โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การส่งเสริมพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณสามารถนำไปสู่การ
เปลี่ยนแปลงในการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพของผู้เรียนได้ [8]

จากการศึกษาความหมายของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking)
ของนักวิชาการและนักจิตวิทยาการหลายคนได้ให้คำนิยามความหมายไว้ เช่น Dewey [9]
กล่าวว่าความคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นความคิดอย่างใคร่ครวญไตร่ตรอง เริ่มต้นจากการคิด
ภายใต้สถานการณ์ที่มีความยุ่งยาก และสิ้นสุดลงด้วยสถานการณ์ที่มีความชัดเจน Hilgard
[10] กล่าวว่าความคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นความสามารถในการตัดสินใจข้อความหรือ
ปัญหาว่าเป็นข้อเท็จจริงหรือเป็นเหตุเป็นผลกัน ตลอดจน Good [11] กล่าวว่าความคิด
อย่างมีวิจารณญาณ เป็นความคิดอย่างรอบคอบตามหลักของการประเมินและมีหลักฐาน
อ้างอิง เพื่อหาข้อสรุปที่น่าจะเป็นไปได้ ตลอดจนพิจารณาองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

และใช้กระบวนการทางตรรกวิทยาได้อย่างถูกต้อง สมเหตุสมผล และ Ennis [12] กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นการคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล ที่มุ่งเพื่อการตัดสินใจว่าสิ่งใดควรเชื่อหรือสิ่งใดควรทำ [13] ซึ่งบุคคลที่มีความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณควรประกอบด้วยทักษะ 12 ประการ ได้แก่ 1) การกำหนดหรือระบุประเด็นคำถามหรือปัญหาที่สำคัญได้ชัดเจน พร้อมทั้งระบุเกณฑ์เพื่อตัดสินใจตอบที่เป็นไปได้ 2) การคิดวิเคราะห์ข้อโต้แย้งโดยระบุข้อมูลที่มีเหตุผลหรือน่าเชื่อถือได้ และข้อมูลที่ไม่มีเหตุผลหรือไม่น่าเชื่อถือ พร้อมทั้งระบุความเหมือนและความแตกต่างของความคิดเห็นหรือข้อมูลที่มีอยู่ได้ ตลอดจนหาข้อสรุปได้ 3) การถามด้วยคำถามที่ท้าทาย และตอบคำถามได้อย่างชัดเจน ตัวอย่างคำถามที่ใช้ เช่น เพราะเหตุใด ประเด็นสำคัญคืออะไร ข้อความที่กำหนดนี้หมายความว่าอย่างไร ตัวอย่างที่เป็นไปได้มีอะไรบ้าง ความคิดเห็นของท่านในเรื่องนี้คืออะไร ให้พิจารณาว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร อะไรเป็นข้อมูลที่มีเหตุผล เป็นต้น 4) การพิจารณาความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล ซึ่งเป็นข้อมูลที่ไม่มีข้อโต้แย้งได้รับการยอมรับ สามารถให้เหตุผลว่าเชื่อถือได้ และมาจากผู้เชี่ยวชาญที่น่าเชื่อถือ 5) การสังเกตและตัดสินผลข้อมูลจากการสังเกตด้วยตนเอง โดยมีหลักเกณฑ์กล่าวคือ เป็นข้อมูลที่ได้จากการสังเกตด้วยตัวเองโดยใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ไม่ใช่เพียงได้ยินมาจากคนอื่น จากนั้นจึงมีการบันทึกทันที 6) การคิดนิรนัยและตัดสินผลการนิรนัยกล่าวคือ สามารถนำหลักการใหญ่ไปแตกเป็นหลักการย่อย ๆ ได้ หรือนำหลักการไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ 7) การคิดอุปนัยและตัดสินผลการอุปนัย กล่าวคือ ในการสรุปอ้างอิงไปยังกลุ่มประชากรนั้น กลุ่มตัวอย่างต้องเป็นตัวแทนของประชากร และก่อนที่จะมีการอุปนัยนั้น ต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างถูกต้องตามแผนที่กำหนด และมีข้อมูลเพียงพอต่อการสรุปแบบอุปนัย 8) การตัดสินใจคุณค่าได้ โดยพิจารณาทางเลือกภายใต้ข้อมูลพื้นฐานที่เพียงพอ ตลอดจนชั่งน้ำหนักระหว่างดีและไม่ดี หรือผลดีและผลเสียก่อนตัดสินใจ 9) การให้ความหมายคำต่าง ๆ และตัดสินความหมาย เช่น การบอกคำเหมือน คำที่มีความหมายคล้ายกัน การจำแนก จัดกลุ่ม การให้คำนิยามเชิงปฏิบัติ และการยกตัวอย่างที่ใช้และไม่ใช่ได้ 10) การระบุข้อสันนิษฐานคาดเดาคาดคะเน สิ่งที่เกิดขึ้นหรือผลที่จะเกิดขึ้น ตามมาภายหลังได้ 11) การตัดสินใจเพื่อนำไปปฏิบัติโดยการกำหนดปัญหา การเลือกเกณฑ์ตัดสินผลที่เป็นไปได้ การกำหนดทางเลือกอย่างหลากหลาย และการตัดสินใจเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเหมาะสม 12) การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ เข้าใจตนเองและคนอื่น สามารถประเมินสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดี ในการเข้าร่วมกับคนอื่น มีความรู้สึกไวต่อปฏิกิริยาของตน และสามารถปรับตัวเข้ากับคนอื่นได้อย่างเหมาะสม

จากทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณทั้ง 12 ประการดังกล่าว สามารถนำมาสรุปได้เป็นหลักการ 4 ประการ ได้แก่ 1) หลักความชัดเจน 2) หลักความสมเหตุสมผลเป็นที่ยอมรับ 3) หลักการสรุปอ้างอิง และ 4) หลักการปฏิเสธอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งความหมายในมุมมองของการคิดอย่างมีวิจารณญาณของไทยมองว่า เป็นความสามารถในการมองการณ์ไกล ความหยั่งรู้ ความรู้ดี ความสามารถในการวินิจฉัยและการตัดสินใจ เป็นการคิดที่มีเหตุผลโดยผ่านการคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ มีหลักเกณฑ์มีหลักฐานที่เชื่อถือได้ เพื่อนำไปสู่การสรุปและตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดควรเชื่อ สิ่งใดควรเลือก หรือสิ่งใดควรทำ ดังนั้น การคิดอย่างมีวิจารณญาณจึงมีความสำคัญสำหรับทุกคนในการดำเนินชีวิตประจำวัน

กล่าวสรุปได้ว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นกระบวนการในการคิดที่ใช้เหตุผล โดยมีการศึกษาข้อเท็จจริงหลักฐาน และข้อมูลต่าง ๆ เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจ แล้วนำมาพิจารณาวิเคราะห์อย่างสมเหตุสมผล โดยการไตร่ตรองก่อนตัดสินใจว่าสิ่งใดควรเชื่อหรือไม่ควรเชื่อ โดยยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นก่อนจะตัดสินใจอย่างรอบคอบ ตลอดจนแสวงหาความรู้ที่เหมาะสมถูกต้องเพียงพอโดยอยู่บนพื้นฐานความเป็นไปได้ของหลักการ ซึ่งผู้เขียนสามารถสรุปการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ได้ในตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 การจัดกิจกรรมวิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

สาระการเรียนรู้ วิชาสังคมศึกษา	ทักษะการคิดอย่างมี วิจารณญาณ สำหรับผู้เรียน ในศตวรรษที่ 21	แนวทางการจัดกิจกรรมของครูผู้สอน ทั้งในและนอกห้องเรียน
สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม	2Ls คือ ทักษะการเรียนรู้ (Learning) และภาวะ ผู้นำ (Leadership)	กิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ สวดมนต์ ไหว้พระ นั่งสมาธิ กิจกรรมเด็กไทยสนใจเข้าวัด กิจกรรม วันสำคัญทำบุญตักบาตร กิจกรรมศุกร์สัปดาห์ รักษาศีล 5 กิจกรรมครอบครัวอบอุ่นด้วย คุณธรรม กิจกรรมโครงงานธุรกิจคุณธรรม กิจกรรมพี่ช่วยน้องบันทึกความดี กิจกรรม ธนาคารความดี กิจกรรมค่ายพัฒนาจิต กิจกรรม เล่านิทานคุณธรรม

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และ การดำเนินชีวิต ในสังคม	ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี (Information, Media, and Technology Skills) การรู้เท่าทันสื่อ	กิจกรรมโรงเรียนสวดยมือเรา กิจกรรม To Be Number One กิจกรรมหน้าเสาธงอบรมประจำ วันศุกร์สุดสัปดาห์ กิจกรรมหน้าเสาธง บำเพ็ญ ประโยชน์ กิจกรรมรักการอ่าน กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี กิจกรรมการออมทรัพย์ กิจกรรม ทำความสะอาดตามกลุ่มสี กิจกรรมส่งเสริม ประชาธิปไตย กิจกรรมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด กิจกรรมปรับสภาพแวดล้อมในโรงเรียน กิจกรรม จิตอาสา กิจกรรมกตัญญูรู้คุณ
สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์	ทักษะชีวิตและอาชีพ (Life and Career Skills)	กิจกรรมอยู่อย่างพอเพียง (ละสมการทำดีเพื่อ พ่อหลวง) กิจกรรมสะสมการออมเงิน กิจกรรม ประดิษฐ์สิ่งของเหลือใช้ กิจกรรมละคร ประวัติศาสตร์ไทย กิจกรรมประกวดโครงงาน พืชสมุนไพรในการจำกัดแมลง กิจกรรมปลูกผัก แปลงเกษตรแบบผสมผสานวิถี กิจกรรมส่งเสริม อาชีพหัตถกรรม
สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์	ทักษะการคิดอย่างมี วิจารณญาณ Critical Thinking Skills	กิจกรรมทัศนศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ กิจกรรมดนตรีพื้นเมือง กิจกรรม นาฏศิลป์ไทย กิจกรรมอนุรักษ์ผิภุมารยาไทย น้ำใจงาม กิจกรรมยิ้มไหว้ทักทายสวย กิจกรรม ใส่ผ้าพื้นบ้าน กิจกรรมสำนักรักไทยแต่งกายพื้นบ้าน กิจกรรมตอบคำถามเพชรยอดมงกุฎวิชา ประวัติศาสตร์ กิจกรรมการอนุรักษ์ภูมิปัญญา ท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย
สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์	ทักษะด้านการเรียนรู้และ นวัตกรรม (Learning and Innovation Skills- 4Cs) Critical Thinking Communication Collaboration Creativity	กิจกรรมการเรียนรู้สู่ประชาคมอาเซียน กิจกรรม ทัศนศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงภูมิศาสตร์ กิจกรรมตอบคำถามเพชรยอดมงกุฎวิชา ภูมิศาสตร์ กิจกรรมการอนุรักษ์น้ำไฟในโรงเรียน กิจกรรมปลูกต้นไม้ กิจกรรมการแสดงระบำ อาเซียน (ดนตรี ประเพณีและวัฒนธรรม) กิจกรรมประกวดโครงงานอาหารอาเซียน กิจกรรมการแสดงชวนธง 10 ชาตอาเซียน

จะเห็นได้ว่าแนวทางการจัดกิจกรรมวิชาสังคมศึกษาของครูผู้สอน เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ต้องเน้นการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ การยอมรับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ความสามารถในการเข้าใจและตัดสินใจ ทักษะ การคิดวิเคราะห์ การกำหนดปัญหาและการแก้ปัญหาในวิถีการดำเนินชีวิตเพื่อนำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของผู้เรียน โดยครูผู้สอนในศตวรรษที่ 21 ต้องเป็นครูที่มีความสามารถเชิงวิชาชีพมีความรู้ในวิชาการ ท้นต่อการก้าวหน้าข้ามขอบในวิชาชีพครู ที่มีพื้นฐานมาจากสหวิทยาการโดยการบูรณาการ 5 กลุ่มสาระในรายวิชาสังคมศึกษามาใช้ในการจัดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ ตลอดจนต้องก้าวทันต่อเทคโนโลยีในยุคปัจจุบัน โดยการติดตามข่าวสารของสื่อมวลชน เพื่อที่จะสามารถพูดคุยกับผู้เรียนได้ เตรียมผู้เรียนให้สามารถเลือกและใช้ข้อมูลสาธารณะอย่างมีวิจารณญาณ สามารถวิเคราะห์ แยกแยะ รู้จักผิดชอบชั่วดี ตลอดจนมีความเข้าใจปัญหาของโลกปัจจุบัน

แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

จากการศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 มีขั้นตอนสรุปได้ดังนี้

1. ขั้นการตั้งคำถาม (Questioning) เป็นขั้นที่ให้ผู้เรียนฝึกสังเกตสถานการณ์ปรากฏการณ์ต่าง ๆ จนเกิดความสงสัย จากนั้นฝึกให้ผู้เรียนตั้งคำถามสำคัญ รวมทั้งการคาดคะเนคำตอบ ด้วยการสืบค้นความรู้จากแหล่งต่าง ๆ และสรุปเป็นคำตอบชั่วคราว ทักษะที่จำเป็น ได้แก่ 1. การสังเกตเพื่อให้ได้ข้อมูลมากที่สุด 2. การตั้งคำถาม เป็นขั้นฝึกให้ตั้งคำถามทั้งคำถามระดับต่ำ และคำถามระดับสูง และ 3. การเข้าถึงข้อมูล โดยการอ่าน ฟัง ดู จดบันทึก (Literacy) เพื่อหาคำตอบที่ได้จากการคาดคะเน ซึ่งต้องอาศัยการใช้เหตุผลแบบอุปนัย (Induction Reasoning) เพื่อสรุปคำตอบของปัญหา

2. ขั้นการวางแผนแหล่งเรียนรู้ (Planning Resources) เป็นขั้นตอนการออกแบบ/วางแผนเพื่อรวบรวมข้อมูล สารสนเทศ จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ รวมทั้งการทดลองเป็นขั้นที่เด็กใช้หลักการนิรนัย (Deduction Reasoning) เพื่อการออกแบบเก็บข้อมูล (ทักษะที่จำเป็น ได้แก่ 1. การสืบค้นข้อมูล รวมทั้งการกลั่นกรองข้อมูล 2. การสื่อสาร (Literacy) 3. การนิรนัย (Reasoning) และ 4. การใช้ตัวเลข (Numeracy) ในการวัด (Measuring) การวิเคราะห์

3. ขั้นการสร้างองค์ความรู้ (Creating knowledge) เป็นขั้นที่ผู้เรียนมีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ การสื่อความหมายข้อมูลด้วยแบบต่าง ๆ หรือด้วยผังกราฟิก การแปลผล จนถึงการสรุปผล หรือการสร้างคำอธิบาย เป็นการสร้างองค์ความรู้ ซึ่งเป็นแก่นของความรู้ประเภท ข้อเท็จจริง คำนิยาม มโนทัศน์ หลักการ กฎและทฤษฎี เพื่อให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง ทักษะที่จำเป็น ได้แก่ 1. การวิเคราะห์ข้อมูล และการใช้ตัวเลข รวมทั้งค่าสถิติ (Numeracy) 2. การสื่อความหมายข้อมูล (Literacy) 3. การแปลผลข้อมูล การอ่านข้อมูลจากการวิเคราะห์ข้อมูล (Literacy) และ 4. การใช้เหตุผลอุปนัย (Induction Reasoning) ในการสรุปผลหรือสร้างองค์ความรู้

4. ขั้นการสื่อสาร (Communication) เป็นขั้นนำเสนอความรู้ด้วยการใช้ภาษา ที่ถูกต้อง ชัดเจน และเป็นที่น่าสนใจ อาจเป็นการนำเสนอเป็นภาษา และนำเสนอด้วยวาจา (ทักษะที่จำเป็น ได้แก่ 1. การสื่อสาร (Literacy) 2. การสรุปด้วยภาษาที่เป็นที่น่าสนใจ 3. การนำเสนอข้อมูล เช่น 3.1 การเขียน เช่น ความเรียง เรียงความ เขียนรายงานวิชาการ เขียนรายงานวิจัย เขียนบทความ เป็นต้น และ 3.2 การนำเสนอด้วยวาจา คือการพูดนำเสนออย่างมีคุณภาพในโรงเรียน ในชุมชน ตลอดจนนำเสนอในระดับอาเซียน และระดับนานาชาติ

5. ขั้นการตอบสนองสังคม (Community Development) เป็นขั้นตอนของการฝึกเด็กให้มีความรู้ที่เข้าใจนำการเรียนรู้ไปใช้ประโยชน์เพื่อส่วนรวม หรือเห็นประโยชน์ต่อส่วนรวมด้วยการทำงานเป็นกลุ่มร่วมกันสร้างผลงานที่ได้จากการแก้ปัญหาสังคมอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งอาจเป็นความรู้ แนวทางสิ่งประดิษฐ์ ซึ่งอาจเป็นนวัตกรรมด้วยความรับผิดชอบ ต่อสังคม อันเป็นการแสดงออกของความเกื้อกูล (Caring) และแบ่งปัน (Sharing) ให้สังคมมีสันติและยั่งยืน (ทักษะที่จำเป็น ได้แก่ 1. การทำงานกลุ่มอย่างต่อเนื่อง 2. การประยุกต์ความรู้และการเรียนรู้ 3. การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ (Creative Problem Solving) 4. ทักษะความรับผิดชอบ และ 5. ทักษะการแสดงความเกื้อกูล และแบ่งปัน

จากขั้นตอนการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจญาณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ดังกล่าวครูผู้สอนสามารถนำมาจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้ โดยต้องมุ่งเน้นความต้องการและความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ รวมถึงการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ให้มากที่สุด ตลอดจนเน้นให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ที่ได้ในการสืบค้น ทดลองปฏิบัติด้วยตัวเอง จากการจัดประสบการณ์จริง เน้นการพึ่งพาตนเองเพื่อให้เกิดทักษะที่จะนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน พร้อมทั้งการประเมินตนเองจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจตนเองได้ชัดเจน รู้จุดเด่น จุดด้อย และพร้อมที่จะปรับปรุงหรือพัฒนาตนเองให้เหมาะสมยิ่งขึ้น จากแนวทางดังกล่าวสามารถนำมากำหนดแนวทางบทบาทของครูผู้สอนและผู้เรียนได้ดังนี้คือ

ตารางที่ 2 บทบาทครูและผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ในสถานศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา

สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา	แนวทางการจัดทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 สำหรับผู้เรียน	บทบาทครูผู้สอน	บทบาทผู้เรียน
ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม	- การสื่อสารและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล - การใช้เหตุผลแบบอุปนัยและแบบนิรนัย - การจัดการกับอารมณ์และทักษะชีวิตในการทำงาน - การตัดสินใจและการแก้ไขปัญหาจากสถานการณ์โดยประยุกต์ใช้หลักธรรม	ครูเป็นนักวิจัย โดยยก ารถาม และให้ผู้เรียนคิดอย่างกว้างไกล จากการแก้ไขปัญหาด้วยการนำเสนอปัญหาธรรมคำสอนมาใช้ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนิน ชีวิตอย่างรอบคอบ	ผู้เรียนรู้จักตั้งสมมติฐานค้นคว้าหาคำตอบ ตัดสินใจด้วยตนเองในสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างหลากหลายในมิติการดำเนินชีวิตกับแนวทางการแก้ไขของหลักธรรมในการพัฒนาตน รวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม
หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม	- การเคารพและเห็นคุณค่าของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน - ฝึกฝนทักษะความรู้เชื่อมโยงเชิงบูรณาการกับวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน - การรู้เท่าทันสื่อและเทคโนโลยี	ครูเป็นนักออกแบบ โดยให้ผู้เรียนออกแบบการจัดการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองจากกิจกรรมสื่อวัสดุ การจัดและประเมินผลที่หลากหลายและยืดหยุ่น เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันการทำงานร่วมกับผู้อื่น	ผู้เรียนรู้และเข้าใจถึงบทบาทและหน้าที่ในฐานะสมาชิกของสังคมทั้งในระดับท้องถิ่น ประเทศ และระดับโลก มีส่วนร่วมรับผิดชอบในฐานะพลเมืองดีของสังคม รวมถึงตระหนักถึงสิทธิมนุษยชนและอุดมการณ์

ตารางที่ 2 บทบาทครูและนักเรียนในศตวรรษที่ 21 ในสถานศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา (ต่อ)

สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา	แนวทางการจัดทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 สำหรับผู้เรียน	บทบาทครูผู้สอน	บทบาทผู้เรียน
เศรษฐศาสตร์	- รู้เท่าทันการเลือกอุปโภคบริโภคสินค้าอย่างถูกต้องและเหมาะสม - ตัดสินใจในการอุปโภคบริโภคสินค้าอย่างฉลาด - นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต	ครูเป็นผู้ตัดสินใจโดยการคอยกระตุ้นผู้เรียนในการวิเคราะห์สถานการณ์ในการดำรงชีวิต และนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้	ผู้เรียนอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสรุปประเด็นในการผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ และการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตรประจำวัน
ประวัติศาสตร์	- การใช้ข้อมูลความจริงจากกระบวนการสังเกตตั้งประเด็นคำถาม การสืบค้น การรวบรวม การตีความ การแปลความจากแหล่งเรียนรู้ชุมชน เชื่อมโยงไปสู่สาระการเรียนรู้รายวิชา - การอนุรักษ์วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย - ตระหนักคุณค่าในการเข้าร่วมกิจกรรมของท้องถิ่น	ครูเป็นกรรมการ โดยคอยช่วยจัดข้อขัดแย้งและความสับสนในการวิเคราะห์ คิด สังเคราะห์ และคิดอย่างมีวิจารณญาณในการตัดสินใจครูเป็นผู้ให้คำปรึกษา โดยให้คำแนะนำแก่ผู้เรียนที่ยังไม่คุ้นเคยกับกระบวนการคิดสืบสวนเพื่อค้นหาคำตอบ	ผู้เรียนมีทักษะการสังเกตอภิปรายเชื่อมโยง การคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์และคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสนับสนุนได้แย่งการคาดเดาคำตอบจากหลักฐานข้อมูล และค้นหาคำตอบด้วยหลักวิทยาศาสตร์ที่สามารถตรวจสอบได้ทุกขั้นตอน
ภูมิศาสตร์	- การสร้างสิ่งประดิษฐ์นวัตกรรมสิ่งใหม่ให้สอดคล้องสิ่งแวดล้อม - การจัดทำหนังสือและเทคโนโลยี - การคิดมุ่งอนาคตในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	ครูเป็นนักวิเคราะห์ โดยการนำผู้เรียนให้คิดไปในแนวทางที่ถูกต้อง ไม่เกิดอคติและทิศทางการครูเป็นผู้ตัดสินใจ คือ ตัดสินว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้มากน้อยเพียงใด โดยการถามเพื่อทดสอบความรู้ในเนื้อหาและกระบวนการคิด	ผู้เรียนการใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ความสัมพันธ์กันของแวดล้อม ตลอดจนการนำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

จะเห็นได้ว่าเป้าหมายหลักของการพัฒนาบทบาทครูและผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ในสถานศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพนั้น ต้องอาศัยครูผู้สอนที่มีทักษะในการจัดการเรียนรู้ มีเจตคติต่อวิชาชีพครูที่ดี มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง โดยเฉพาะในยุคศตวรรษที่ 21 เป็นทักษะแห่งอนาคตใหม่ที่ครูควรมีทักษะและคุณลักษณะที่รองรับเข้าถึงเพื่อสร้างนวัตกรรมบริหารจัดการชั้นเรียนแนวใหม่ ส่วนบทบาทผู้เรียนต้องเน้นไปที่การพัฒนาทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21” (21st Century Skills) ที่จะเกิดขึ้นได้จากครูผู้สอนเป็นผู้คอยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้ศิษย์ได้เรียนรู้จากการเรียนแบบลงมือทำ เรียนรู้จากเรื่องใกล้ตัวไปสู่เรื่องที่ไกลตัวออกไปแล้วการเรียนรู้ก็จะเกิดจากภายในใจและสมองของผู้เรียนเองในเวลาต่อมา ซึ่งเป็นการพัฒนาทั้งความรู้ ทักษะ เจตคติให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ในโลกยุคศตวรรษที่ 21

รูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาในการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมี วิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

จากการศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ในการพัฒนาทักษะการคิด สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้กับเนื้อหารายวิชาสังคมศึกษาในการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถปรับตนเองกับบริบทสภาพแวดล้อมเป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ มีความรู้ ทักษะ คุณธรรม และค่านิยมที่เหมาะสม และเนื่องจากการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการคิดในประเทศไทยยังมีความหลากหลาย ดังนั้น จึงขอเสนอแนวการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ 3 แนวทางดังนี้

แนวทางที่ 1 ฝึกกระบวนการสร้างองค์ความรู้ (พัฒนาทักษะการคิดรวบยอด)

1. มีความรู้และความเข้าใจตนเองและผู้ที่อยู่รอบข้าง ตลอดจนสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นที่อยู่อาศัยและเชื่อมโยงประสบการณ์ไปสู่โลกกว้างในมิติประวัติความเป็นมาของชุมชน ในแง่ของสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณี และสิ่งแวดล้อมในชุมชน
2. มีความรู้และความเข้าใจในแนวคิดในการวิเคราะห์เหตุการณ์เรื่องราวในอดีตและอนาคต ตลอดจนมิติในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย ความภูมิใจในความเป็นไทย ประวัติศาสตร์ของชาติไทย โดยการยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตลอดจนสามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต และวางแผนการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสมในเรื่องศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ รวมทั้งมีส่วนร่วมในศาสนพิธี และพิธีกรรมทางศาสนาอื่นที่ต่างจากตน

3. มีความรู้และความเข้าใจในการปฏิบัติตนตามสถานภาพ บทบาท สิทธิหน้าที่ ในฐานะพลเมืองดีของท้องถิ่นจังหวัด ภาค และประเทศ รวมทั้งได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม ตามขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ของท้องถิ่นตนเอง

4. มีความรู้และความเข้าใจในแนวคิดในการวิเคราะห์เหตุการณ์เรื่องราวในอดีต และอนาคต ตลอดจนมิติในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย ความภูมิใจในความเป็นไทย ประวัติศาสตร์ของชาติไทย โดยการยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตลอดจนสามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต และวางแผนการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสม

5. มีความรู้และความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม ทางกายภาพที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรควัฒนธรรม และการมีจิตสำนึก และมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวทางที่ 2 ฝึกกระบวนการปฏิบัติ (พัฒนาทักษะการสังเกต การคิดเปรียบเทียบ การจำแนก และการให้เหตุผล)

1. ฝึกสังเกต ให้ผู้เรียนมีโอกาสสังเกตสิ่งต่าง ๆ ให้มาก ให้รู้จักสังเกตสิ่งแวดล้อม รอบตัวโดยเรียนรู้เรื่องใกล้ตัวสู่เรื่องไกลตัวออกไป เช่น สังเกตเรื่องราวประวัติในครอบครัว โรงเรียน และชุมชนท้องถิ่นสู่ประเทศและโลกต่อไป

2. ฝึกบันทึก ให้ผู้เรียนสังเกตสิ่งต่าง ๆ และจดบันทึกรายละเอียดที่สังเกตเห็น จากการทำแผนที่ความคิด mind mapping ทำผังโน้ตส์ concept map ทำแผนผัง กราฟพิคต่าง ๆ การวาดการ์ตูน การแต่งกลอน การเขียนเรียงความ การเล่าเรื่องด้วยการบรรยาย การทำ 7 เครื่องมือการศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม เช่น แผนที่เดินดิน ผังเครือญาติ โครงสร้างองค์กรชุมชน ระบบสุขภาพชุมชน ปฏิทินชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชน และประวัติชีวิต เป็นต้น

3. ฝึกการนำเสนอต่อที่ประชุม เมื่อผู้เรียนได้ไปสังเกต หรือทำอะไร หรือเรียนรู้ อะไรมา ให้ฝึกนำเสนอเรื่องนั้นต่อที่ประชุมอาจทำได้ทั้งในและนอกห้องเรียน โดยครู ผู้เรียน และเพื่อนในชั้นช่วยกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

4. ฝึกการฟัง การฟังผู้อื่นช่วยให้ได้ความรู้มาก ผู้เรียนจึงควรได้รับการฝึกให้เป็น ผู้ฟังที่ดีโดยการตั้งประเด็นคำถามต่อยอดความรู้ที่เพื่อนได้มีการนำเสนอหน้าชั้นเรียนอย่าง สร้างสรรค์

5. ฝึกปลูกจลา-วิสัยนา ให้ผู้เรียนฝึกการถาม-ตอบ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความแจ่มแจ้ง ในเรื่องที่ศึกษา รวมทั้งได้ฝึกการใช้เหตุผล การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และคิดอย่างมี วิจารณญาณเพื่อนำมาใช้ในการตัดสินใจ อีกทั้งเป็นการไตร่ตรอง สะท้อนความคิดเกี่ยวกับ มุมมองของตนเองและมุมมองของผู้อื่นในเวลาเดียวกัน แต่การตัดสินใจสุดท้ายต้องเป็น ของผู้เรียนเอง

6. ฝึกตั้งสมมติฐานและตั้งคำถาม ให้ผู้เรียนฝึกคิดและตั้งคำถาม เพราะคำถามเป็นเครื่องมือสำคัญในการได้มาซึ่งความรู้ต่อไป จึงให้ผู้เรียนฝึกตั้งสมมติฐานและหาค้นคว้าคำตอบ โดยการใช้กิจกรรมกลุ่มระดมความคิด สรุปลห้กการ และร่วมกันอภิปรายสะท้อนความคิดในเรื่องนั้น

7. ฝึกการค้นหาคำตอบ เมื่อมีคำถามและสมมติฐานแล้ว ควรให้ผู้เรียนฝึกค้นหาคำตอบจากแหล่งต่าง ๆ เช่น หนังสือ ตำรา อินเทอร์เน็ต หรือไปสอบถามจากผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางในเรื่องนั้น ๆ

8. ฝึกการจัดโครงการ โครงการ และกิจกรรมให้สืบค้นและจินตนาการเรื่องต่าง ๆ โดยมีประเด็นสถานการณ์ที่ครูกำหนดให้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์โลก ซึ่งเป็นการฝึกคิดให้เหตุผลอย่างสร้างสรรค์

9. ฝึกการวิจัย การวิจัยเป็นกระบวนการหาคำตอบที่จะช่วยให้ผู้เรียนค้นหาคำตอบใหม่ ฝึกเชื่อมโยงบูรณาการให้เห็นความเป็นทั้งหมดและเห็นตัวเอง เมื่อผู้เรียนได้เรียนอะไรมาแล้ว ควรให้ผู้เรียนเชื่อมโยงให้เห็นความเป็นทั้งหมด และเกิดการรู้ตัวเองตามความเป็นจริงว่าสัมพันธ์กับความเป็นทั้งหมดอย่างไร อันจะทำให้เกิดมิติทางจริยธรรมขึ้น ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

10. ฝึกการเขียนเรียบเรียงทางวิชาการ หลังจากที่ได้เรียนรู้เรื่องใดแล้ว ควรให้ผู้เรียนฝึกเรียบเรียงความรู้ที่ได้ การเรียบเรียงจะช่วยให้ความคิดประณีตขึ้น ทำให้ต้องค้นคว้าหาหลักฐานที่มาของความรู้ให้ถี่ถ้วนแม่นยำขึ้น การเรียบเรียงทางวิชาการเป็นวิธีการสำคัญในการพัฒนาปัญญาของตน และเป็นประโยชน์ในการเรียนรู้ของผู้อื่นในวงกว้างออกไป

แนวทางที่ 3 ฝึกกระบวนการสร้างค่านิยม (พัฒนาทักษะการประยุกต์ใช้)

1. สร้างความกระตือรือร้น อยากรู้ อยากเห็น โดยต้องได้รับการกระตุ้นยั่วยุ โดยใช้สื่อ คำถาม กิจกรรม และการยอมรับฟังความคิดเห็นจากทุกฝ่ายอย่างสร้างสรรค์

2. สร้างการคิดจินตนาการ โดยการกระตุ้นให้มีความคิด จินตนาการ สร้างสรรค์ อย่างหลากหลาย ทั้งที่เป็นการจินตนาการจากภาพ จากนิทาน จาก ประสบการณ์เดิม จากเหตุการณ์สิ่งแวดล้อมรอบตัว จากความรู้สึกรู้สึกของตนเอง

3. สร้างความยอมรับอย่างเปิดเผย โดยการฝึกฝนให้ทำงานกลุ่ม การอภิปรายกลุ่ม การรับฟังและยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น ยอมรับในเหตุผลและข้อมูลของกลุ่ม หรือของคนอื่นที่ดีกว่าหรือมีมากกว่า

4. สร้างความมั่นใจในตนเอง เป็นการฝึกความมั่นใจในตนเอง จะทำให้ผู้เรียนได้มีพัฒนาการการคิด และกล้าแสดงออกซึ่งความคิด การเลือกสรรกิจกรรมที่หลากหลาย และ เหมาะสม จะทำให้เด็กกล้าแสดงออก เริ่มจากการตั้งคำถามง่าย ๆ การแสดงออกอย่างง่ายแล้วยากขึ้น ตามลำดับ การเล่นเกมการทำงานเป็นกลุ่ม แล้วลดลงจนเหลือคนเดียว ซึ่งการแสดงออกของเด็ก ต้องได้รับการกำลังใจและการสนับสนุน จะทำให้เด็กมีความมั่นใจมากขึ้นแก้ไขปัญหานั้น ๆ ได้ถูกทาง

5. สร้างให้เป็นผู้มีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย ตลอดจนสามารถเป็นผู้ปฏิบัติงานอยู่บนหลักการและเหตุผล สามารถตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม และมีเหตุผล ส่งผลให้งานสำเร็จอย่างมีคุณภาพจากการได้มีปฏิสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

6. สร้างให้เป็นผู้มีบุคลิกภาพดี เป็นคนสุ่มรอบคอบ ละเอียดลออ ก่อนตัดสินใจในเรื่องใด จะต้องหามีข้อมูลหลักฐานประกอบ แล้ววิเคราะห์ด้วยเหตุผลก่อนตัดสินใจ

7. สร้างให้เป็นผู้ที่ทำกิจการงานต่าง ๆ ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดอย่างมีคุณภาพ เนื่องจากมีระบบความคิดอย่างเป็นขั้นตอน

8. สร้างให้เป็นผู้มีทักษะในการสื่อสารกับผู้อื่นได้ดี ทั้งด้านการอ่าน เขียน ฟัง พูด อย่างมีคุณภาพ

9. สร้างให้เป็นผู้ที่มีการพัฒนาวิธีคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณอยู่เสมอ ส่งผลให้สติปัญญาเฉียบแหลม พัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่อง ในสถานการณ์ของโลกที่มีการเปลี่ยนแปลง

กล่าวโดยสรุป กระบวนการจัดการเรียนรู้ข้างต้นได้ให้ความสำคัญกับการจัดบรรยากาศที่เอื้อให้ผู้เรียนได้คิด ได้พูดแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ได้สรุปความรู้ด้านเนื้อหาผ่านมุมมองที่หลากหลาย ผ่านการใช้เหตุผล วิธีนี้ช่วยให้ผู้เรียนมีทักษะการคิดที่กว้างขวาง ได้แก่ ทักษะการใช้เหตุผล ทักษะการแสวงหาความรู้ความเข้าใจ ทักษะการสร้างความคิดรวบยอด ทักษะการตีความ ฯลฯ

การออกแบบการเรียนรู้โดยการเน้นประสบการณ์เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณในรายวิชาสังคมศึกษา

จากการศึกษาการออกแบบการเรียนรู้โดยการเน้นประสบการณ์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้โดยการเน้นประสบการณ์เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณในรายวิชาสังคมศึกษาของผู้เรียนในแต่ละขั้นตอน ได้แก่

ขั้นที่ 1 การรับประสบการณ์จากสิ่งที่เป็นรูปธรรม เป็นขั้นที่ผู้สอนจัดประสบการณ์ที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน โดยประสบการณ์ที่จัดให้ต้องมีลักษณะเป็นรูปธรรม กล่าวคือต้องให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ด้วยตนเองโดยตรง จากการตั้งประเด็นข่าวสถานการณ์ในชีวิตประจำวันกับผู้เรียน

ขั้นที่ 2 การสังเกตอย่างไตร่ตรอง เป็นขั้นที่ผู้เรียนได้สะท้อนสิ่งที่ได้รับประสบการณ์มา กล่าวคือได้มีการพิจารณาสิ่งที่ได้รับประสบการณ์มาอย่างรอบคอบลึกซึ้ง จนสามารถพัฒนาเป็นความคิดหรือความคิดรวบยอดและความรู้สึกเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับมาจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย

ขั้นที่ 3 การสร้างแนวคิดเชิงนามธรรมและสรุปเป็นหลักการ เป็นขั้นที่ให้ผู้เรียนได้สร้างความเข้าใจในความเป็นนัยทั่วไปของเรื่องนั้น ๆ ซึ่งอาจจะออกมาในรูปของการสรุปความคิดรวบยอดหรือหลักการในรูปแบบการอธิบาย บรรยาย การสาธิต การทดลอง หรือการทำงาน

ขั้นที่ 4 การทดลองประยุกต์หลักการนำไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ เป็นขั้นของการให้ผู้เรียนได้นำความคิดรวบยอดหรือหลักการที่สรุปได้ไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ โดยการสร้างสรรค์นวัตกรรม เช่น การทำโครงงาน โครงการต่าง ๆ ในรูปแบบการจัดเวทีสัมมนา หรือจัดนิทรรศการ

กล่าวโดยสรุป กระบวนการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ข้างต้น จะเน้นขั้นตอนที่ให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมด้วยตนเอง ให้เวลาผู้เรียนได้สังเกต ไตร่ตรอง และสามารถสรุปเป็นความคิดรวบยอดเพื่อนำไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ได้ โดยแต่ละขั้นตอนผู้เรียนต้องใช้ทักษะการคิดจำนวนมากช่วยในการเรียนรู้ ซึ่งการเน้นผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยครูผู้สอนเป็นเพียงผู้คอยสนับสนุนหรือแนะนำการดำเนินกิจกรรมให้บรรลุผลสำเร็จ

สรุป

แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ครูผู้สอนและผู้เรียนต้องมีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ทุกขั้นตอนและเป็นรูปธรรมอย่างต่อเนื่อง โดยการจัดการออกแบบการเรียนรู้ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหาของผู้เรียนที่หลากหลายเน้นเป้าหมายสำคัญ เช่น 1. ให้ผู้เรียนสามารถใช้เหตุผล คิดได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลหลากหลายแบบ ได้แก่ คิดแบบอุปนัย (Inductive) คิดแบบอนุมาน (Deductive) เป็นต้น 2. ผู้เรียนสามารถใช้การคิดกระบวนการระบบ (Systems Thinking) เช่น การวิเคราะห์ได้ว่าปัจจัยย่อยมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไร จนเกิดผลในภาพรวม 3. ผู้เรียนสามารถใช้วิจารณญาณและตัดสินใจ เช่น วิเคราะห์และประเมินข้อมูลหลักฐาน การโต้แย้ง การกล่าวอ้างและความเชื่อ จากการเปรียบเทียบและประเมินความเห็นหลัก ๆ อีกทั้งการสังเคราะห์และเชื่อมโยงระหว่างสารสนเทศกับข้อโต้แย้งที่ได้แล้วนำมาแปลความหมายของสารสนเทศและสรุปพื้นฐานของการวิเคราะห์ แล้วนำผลมาตีความและทบทวนอย่างจริงจัง (Critical Reflection) โดยกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ได้กล่าวมาข้างต้น สามารถส่งเสริมให้ผู้เรียนแก้ปัญหาได้ ซึ่งเป็นการฝึกแก้ปัญหา และ 4. การตั้งคำถามสำคัญที่ช่วยทำความเข้าใจให้แก่มุมมองต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่ทางออกที่ดีกว่าการเรียนรู้ทักษะเหล่านี้ทำโดย PBL (Project-Based Learning) และต้องเรียนเป็นทีม ไม่ใช่เรียนจากครูสอนในชั้นเรียน

เอกสารอ้างอิง

- [1] วิจารย์ พานิช. (2555). **วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์.
- [2] UNESCO. (1998). **World Education Report**. France: Darantiere.
- [3] คณะกรรมการศึกษานานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21. (2551). **การเรียนรู้: ขุมทรัพย์ในตน** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- [4] ฉัตรแก้ว เภาวิเศษ. (2556). **IS-Independent Study. เส้นทางพัฒนาคุณภาพเด็กไทยสู่สากล**. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิชสำราญ.
- [5] คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2551). **แนวทางการนำมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานสู่การปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- [6] Bolotin, M.M. and Nashon, S.M. (2012). “The essence of student visual–spatial literacy and higher order thinking skills in undergraduate biology”, **Protoplasma**. 249, 25-30.
- [7] Gonzalez, J. (2012). **Promoting Higher Order Thinking in Mathematics**. Thesis. Masters of Arts in Mathematics Education, Mathematics, Kean University.
- [8] ภูษิต บุญทองเถิง. (2552). “การเปลี่ยนแปลงหลักการด้าน “หลักสูตรการเรียนการสอน” ทั้งในเชิงทฤษฎีและปรากฏการณ์จากอดีตสู่ปัจจุบัน”, **วารสารครุศาสตร์**. 5(1), 85-91.
- [9] Dewey, J. (1933). **How We Think**. New York: Health and Company.
- [10] Hilgard, Ernest R. (1962). **Introduction to Psychology**. 3^d rd. New York: Marcourt, Brace & World Inc.
- [11] Good, Carter V. (1973). **Dictionary of Education**. 3^d ed. New York : Book Company.
- [12] Ennis, Robert H. (1985). “A Logical Basic for Measuring Critical Thinking Skills”, **Journal of Education Leadership**. 43 (October, 1985), 45-48.
- [13] ทิศนา แคมมณี และคณะ. (2544). **นวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้สำหรับครูยุคปฏิรูปการศึกษา**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.